

ÇEVİRİ

Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD), IV/1 (2015), 121-145

ŞEYH ŞAMİL VE AİLE FERTLERİNİN KNEZ A. İ. BARYATİNSKİY'E YAZDIKLARI BAZI MEKTUPLAR*

Şahin DOĞAN**

Öz

Bu makalede Şeyh Şamil ve aile fertlerinin (eşleri Şuanet, Zahidet vd.) 1859-1871 yılları arasında Knez Aleksandr İvanoviç Baryatinskiy'e Kaluga, Kiev ve Medine'den yazdıkları dokuz mektup Rusçadan Türkçeye tercüme edilip tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmiştir. Kafkasya özgürlük hareketinin sembolü olarak, sadece Kafkasya'da değil aynı zamanda Osmanlı ülkesinde ve diğer İslam toplumlarında da büyük bir ün ve saygıya nail olmuş olan Şeyh Şamil'in Baryatinskiy'e yazdığı bu mektuplar, Şeyh'in yakalanmasından vefatına kadar geçen süreç açısından önemli bilgiler içermekte ve Şeyh Şamil ile Knez Baryatinskiy arasında gelişen dostluk ilişkisine tanıklık etmektedirler. Ayrıca, Şamil'in eşleri ve aile fertleri tarafından yazılan son üç mektup da Şeyh Şamil'in kutsal topraklarda vefatından sonra ailesinin içerisinde bulunduğu durum hakkında ilgi çekici bilgiler vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Şamil, A. İ. Baryatinskiy, Kaluga, Medine.

Abstract

Some Letters Sheikh Shamil and his Family Members Wrote to Knez A. I. Baryatinsky

In this article, translations from Russian to Turkish of nine letters which Imam Shamil and his family members (wives Şuanet, Zahide ff.) wrote to Knez Aleksandr Ivanovic Baryatinsky from Kaluga, Kiev and Medina between 1859 and 1871 were presented and then they were evaluated within historical process. These letters written to Baryatinskiy by Sheikh Shamil, who earned a big fame and respect not only in Caucasia but also in Ottoman country and other Islamic communities as a symbol of Caucasian freedom movement, contain significant information in terms of the process that is from Sheikh arrest and to his death and they witness the friendship developed between Sheikh Shamil and Knez Baryatinskiy. Besides, last three letters written by Shamil's wives and family members give interesting information about his family's situation after Sheikh Shamil's death in holy lands.

Keywords: Sheikh Shamil, A. I. Baryatinskiy, Kaluga, Medina.

* Bu makalede yayımlanmış olan mektuplar М. Я. Ольшевский., “Князь Александр Иванович Барятинский [Кн. Aleksandr İvanoviç Baryatinskiy]”, *Русская Старина*, Т. XXVII, С-Петербург, 1880, с. 801-812'de Rusça yayımlanmıştır.

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi, e-mail: sahindogan@akdeniz.edu.tr.

Şeyh Şamil¹, Kafkasya özgürlük hareketinin sembolü olarak, sadece Kafkasya'da değil aynı zamanda Osmanlı ülkesinde ve diğer İslam toplumlarında da büyük bir ün ve saygıya nail olmuş ve Kafkasya tarihinin mümtaz bir şahsiyeti olarak günümüze kadar bu özelliğini yitirmeden yaşamayı başarmıştır. Ayrıca, bilindiği üzere o aynı zamanda, Rus subay, bürokrat ve Çar üzerinde de büyük saygı uyandıracak kadar kuvvetli bir tarihsel şahsiyettir. Zira Şamil yakalandıktan sonra kendisi Rusya'da bir esirden ziyade misafir gibi karşılanmış ve bu kimseler nezdinde büyük saygı uyandırmıştı.

Şunu belirtmemiz gerekir ki “Şeyh Şamil’in mektupları” kavramından, Kafkasya dağlılarının 19. Yüzyılın ilk yarısında Şey Şamil önderliğinde yaptıkları bağımsızlık mücadelesi tarihine ilişkin belgeler içerisinde çok önemli bir yere sahip özellikle büyük bir bölümü Arapça olan ve İmam’ın mücadelesine tanıklık eden mektuplar anlaşılmaktadır. Kafkasya tarihinin bu çok önemli dönemine ilişkin on binlerce Arapça belge Dağıstan Araştırma merkezi, Rusya Bilimler Akademisi Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü Elyazmaları Vakfında bulunmakta ve bunlar arasında Şamil’in mektupları da yer almaktadır. Şamil’in mektuplarının araştırılması ile ilk olarak A. Kazambek ilgilenmişti. Sovyet döneminde ise Şamil döneminin orijinal Arapça kaynakları Akademisyen İ. Y. Kraçkovskiy danışmanlığında yayınlanmaya başlandı. Bu süreçte Şamil’in mektupları G. V. Tserreteli, A. B. Zaks, R. Ş. Şarafutdin gibi ilim adamlarınca yayımlanmaya devam etti. 1997 senesinde de Şeyh Şamil’in 100 mektubu orijinal Arapça metinleri, Arapça redaksiyonları ve Rusça tercümeleri ile birlikte Dağıstan Araştırmaları Merkezi’ne bağlı Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Enstitüsü ve

¹ 1797 senesinde Dağıstan’ın Gimri köyünde doğdu. Babası Avarlardan Muhammed, annesi Avar beylerinden Pir Budak’ın kızı Bahu Mesedu’dur. Yirmi yaşına geldiğinde çeşitli hocalardan tahsil ettiği Dinî ilimlerde ileri bir seviyeye ulaştı. XVIII. yüzyılın sonlarında Kuzey Kafkasya Müslümanlarının Ruslara karşı başlattığı gazavât harekâtının lideri İmam Mansûr’un vefatından uzun bir müddet sonra 1829 tarihinde Şeyh Şamil’in arkadaşı Molla Muhammed Kafkasya direniş hareketinin başına geçti. Şeyh Şamil de Molla Muhammed’in en önemli yardımcısı oldu. 20 Kasım 1832 tarihinde Rusların Gimri’ye kadar ilerlemeleri üzerine Dağıstan’da yapılan çarpışmalar sırasında Molla Muhammed şehit düştü. Şamil ise ağır yaralı olarak kurtuldu. Bu gelişme üzerine Molla Muhammed’in yerine imam olarak Hamza Bey seçildiyse de o da 19 Eylül 1834 tarihinde bir suikast neticesinde öldürüldü. Hamza Bey’in öldürülmesinin ardından Şeyh Şamil Avar uleması ve ileri gelenlerince imam seçildi. Bu tarihten sonra da Kuzey Kafkasyalıların Rus işgaline karşı direniş’in önderi oldu. Ruslar tarafından 6 Eylül 1859 tarihinde teslim alınıncaya kadar 25 yıl Kafkasya direniş hareketinin önderi olarak Ruslara karşı mücadele verdi. Şeyh Şamil, 1871 senesinde Medine’de vefat etti. (bkz.:Mustafa Budak, “Şeyh Şamil”, **DİA**, c. XXXIX, 2010, s. 67-70.)

Rusya Bilimler Akademisi'ne bağlı Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsünün işbirliğiyle “Pamyatniki pismennosti dagestana” (Dağıstan yazma eserleri) serisinin I. Cildi olarak “100 Pisem Şamila” (Şamil'in 100 Mektubu) adı ile 1997 yılında Mahaçkale-Dağıstan'da yayınlanmıştır ki yukarıdaki bilgileri de naklettiğimiz bu önemli eser Dr. Fikret Efe tarafından tercüme edilerek ilim dünyasına kazandırılmıştır.² Ayrıca Efe, bu mektupların içeriklerini tetkik ettiği çalışmalar da yayınlamıştır.³

Elbette ki yukarıda belirttiğimiz çalışmalar bu makalemiz ile karşılaştırıldığında ilim dünyasına bu alanda çok geniş bilgi sunan ve saygı uyandıran araştırmalardır. Ancak, hayatı ve mücadelesi efsaneleşmiş olan bu kadar önemli bir tarihsel şahsiyete ilişkin elbette ki bütün bilgi ve kaynaklar büyük bir önemi haizdir. İşte bu nedenledir ki Şeyh Şamil'in ve aile fertlerinin Knez Baryatinskiy'e⁴ yazmış oldukları bu mektupları Türkçe yayınlamayı uygun bulduk.

Bu mektuplardan “Şamil'in 100 Mektubu” isimli eserin önsözünde de bahsedilmektedir. Burada 1859 tarihinden itibaren *Pisma Şamila i ego Jen* başlığıyla çeşitli süreli yayınlarda yayınlandığı belirtilen mektupların *Ruskaya Starina* isimli derginin 1880 yılı XXVII. sayısında Rusça yayınlanmış olanlarıdır. *Şamil'in 100 Mektubu* isimli eserin önsözü kaleme almış olan H. A. Omarov'un vermiş olduğu bilgilere

² bkz.: Fikret Efe, **Şeyh Şamil'in 100 Mektubu**, İstanbul, 2002, s. 21,37-39.

³bkz.: Fikret Efe, “Şey Şamil'in Mektuplarının İçerik Analizi”, **İslamî Araştırmalar Dergisi** c. XVI/2, 2003, s. 263-280; Fikret Efe, “İmam Şamil'in mektuplarının Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Hareketini Aydınlatmadaki Yeri ve Önemi”, **Avrasya Dosyası**, İstihbarat Özel, c. VIII/2, (Yaz 2002), s. 372-384.

⁴ (doğ. 1815–öl. 1879) Rus Ordusunda General Feldmareşal. 1845 yılında Kafkasya'daki savaşlarda görev aldı. 1856 yılında Kafkas Valiliğine ve Kafkas Orduları Komutanlığına atandı. Kafkas Valisi olduktan sonra bölgede yeni bir savaş stratejisi geliştirerek bunu Çar II. Aleksandr'a kabul ettirdi. Genel hatlarıyla bu strateji Rus askerî birliklerinin aynı anda ve gittikçe daralan bir çember ile dağlıların kuşatılmasını öngörmekteydi. Onun bu yeni stratejisi Kafkasya'da Rus Ordularına başarı getirdi ve Şamil'in son birliği de karşı koymasına rağmen Baryatinskiy karşısında başarısız oldu. Şamil Knez Baryatinskiy tarafından teslim alındı. (Knez Baryatinskiy hakkında bkz.: Абдурахман Аль-Газимуки, **Краткое изложение Подробного Описания Дел Имама Шамиля [A Summary of the Detailed Description of Imam Shamil's Affairs]**, (Перевод с арабского Н.А.Тагирова), Москва, 2002. с. 150.; “Барьятинский, князь Александр Иванович [Baryatinskiy, Kn. Aleksandr Ivanoviç]”, **Русский Биографический Словарь**, Т. II, С-Петербург, 1900, с. 526-543.

göre bu Rusça yayınlanmış olan mektupların birçoğunun orijinallerine ulaşılmadığı anlaşılıyor.⁵ Mektuplar Şamil'in teslim olmasından sonraki dönemlere ait mektuplardır.

Ruskaya Starina dergisinde yayınlamış olan bu mektupları M. Y. Olşevskiy'in eski bir dostu olması münasebetiyle Baryatinskiy'in kardeşi Knez Viktor İvanoviç Baryatinskiy'den Feldmareşalin ölümünden sonra alındığını Olşevskiy'in mektupların yayını için kaleme almış olduğu önsözden öğreniyoruz.⁶ Söz konusu mektupları yayınlayan Melentiy Yakovleviç Olşevskiy ise Kafkasya'da görev yapmış ve buradaki hizmetleri nedeniyle tanınmış bir generaldir. Onun Kafkasya dağlıları hakkında birçok çalışması bulunmakta ve Kafkas savaşına ilişkin çalışmaları *Kavkaz, Kavkazskiy Kalendar, Ruskaya Starina* gibi önemli dergi ve resmi yayınlarda yer almıştır.⁷

M. Y. Olşevskiy'in verdiği bilgilerden yine bu mektupların ilkinin Rusça diğerlerinin ise Knez Baryatinskiy'in isteği üzerine Arapça yazıldığı anlaşılıyor. Zira Baryatinskiy, Şamil'in 11 Eylül 1859 tarihli mektubuna cevaben yazdığı mektupta Knez, Şamil hakkında iyi haberleri büyük bir memnuniyetle aldığını belirttikten sonra, kendisini haberdar etmeye devam etmesini istemekte ve yanında Arapça bilen çok kişinin olduğunu söyleyerek direkt olarak Arapça yazabileceğini belirtmektedir.⁸

Yukarıda belirttiğimiz gibi bu makalede yayımlanan ilk mektup dışındaki -bu mektubun Rusça yazıldığı belirtilmiştir- diğer mektupların Arapça orijinallerine ulaşılmadığı için mektupların dil üslubundan ziyade verdiği bilgilerin dikkate alınması gerekir. Özellikle mektuplarda Şeyh Şamil'in Baryatinskiy'e hitaben "Allah'a günlerinizi mutlu kılması için dua ederken, size olan derin saygı ve sadakatim bakidir." "İyiliklerin kaynağı, bütün hayırlı umutların gerçekleştiricisi, büyük General Feldmareşal Knez Baryatinskiy'e..." Çar'dan bahsederken "Çar'ın gösterdiği şefkat ve ilgiden memnun..." gibi sözleri değerlendirilirken mektupların tercüme olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Her ne kadar bu yazışmalar Knez Baryatinskiy gibi, hem Knez hem

⁵ Efe, *age.*, s. 38.

⁶ Ольшевский, *a.g.m.*, s. 801.

⁷ "Ольшевский Мелентий Яковлевич [Olşevskiy Melentiy Yakovleviç]", *Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А.Ефрона*, Т. XXI, С-Петербург, 1897, с.924.

⁸ Ольшевский, *a.g.m.*, s.805. (Baryatinskiy'in mektubu için bkz. Aynı yer dipnot: 2).

Kafkas Valisi ve Orduları Komutanı hem de Çar'a çok yakın üst düzey bir devlet adamıyla yapılmış olsa da mektuplardaki hitap şekli Şamil'in tarihsel kişiliğine uygun görünmemektedir. Bununla birlikte Şeyh Şamil'in teslim olmasından sonra büyük bir üzüntü ve keder içinde olduğu ayrıca bundan sonra kendini tamamen dine adanmış da unutulmamalıdır. Şamil'in mektuplarında Şeyh'in teslim olduktan sonra Rus devlet adamlarından gördüğü saygı ve yakınlığı karşılıksız bırakmadığı da anlaşılmaktadır. Bizce, Şamil'in bu hissiyatının da söz konusu mektuplara yansıdığı aşikârdır.

Nitekim bu durum Şamil'in Arapça yayımlanmış –teslim alınmasından sonraki- 24 Kasım 1859 tarihli Muhammed Emin'e gönderdiği bir mektubuna da yansımıştır: “...Ancak onlar (Ruslar), beni zor duruma düşürerek ellerine düşmeme sebep olan düşmanlarımı ve hasetçilerimi güldürmediler. Bilakis ancak gözüyle gören kimsenin inanacağı ve tasdik edeceği şekilde bana son derece saygı ve ikramda bulundular. Yüce Çar bana her sene için 1000 Tuman tahsis etti...”⁹

Mektupların yazıldığı Knez Baryatinskiy, bilindiği gibi İmam Şamil'i teslim alan -atandığı 1856 yılından hastalığı nedeniyle çekilmek zorunda kaldığı 1862 yılına kadar Rus Kafkas Ordusu Komutanı ve Valisiydi.¹⁰ Kendisi yıllarca başa çıkılamayan İmam Şamil'i teslim alma onuruna nail olmuş kişiydi.

Şamil teslim olduğu sırada ve sonrasında Rus asker ve devlet adamları tarafından oldukça büyük bir saygı görmüş ve kendisine bir esir gibi değil misafir gibi davranılmıştı.¹¹ Knez Baryatinskiy, İmam Şamil teslim olduktan sonra, onu ilk önce Tiflis'e daha sonra ise Harkov'a göndermiş ve nihayet Çar II. Aleksandr'ın emri ile Çar'ın bu sırada bulunduğu Çuguyev'e getirilmişti. Çar burada Şamil'i kucaklamış ve hatta onu öpmüştü. Bu arada Çar Şamil'in yaşayacağı yer olarak da Kaluga'yı belirledi.¹²

⁹ Efe, *age.*, s. 291.

¹⁰ “Барятинский, князь Александр Иванович [Baryatinskiy, Kn. Aleksandr İvanoviç]”, s. 526-543.

¹¹ Bkz.: **1. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kaluga'dan yazdığı 11 (24) Eylül 1859 tarihli mektubu).

¹² “Шамиль [Shamil]”, **Русский Биографический Словарь**, Т. XXII, С-Петербург, 1905, с.512.

Bu durumun Şamil açısından da karşılıksız olmadığı yayınladığımız mektuplara açık bir şekilde yansıdığını görüyoruz: Şamil Knez Baryatinskiy'e kendisine göstermiş olduğu alaka ve güler yüz için teşekkürlerini sunarken, ayrıca Çar'ın kendisini iyi karşılamasını Knez Baryatinskiy'e bağlamakta ve bu hususta ona şükranlarını sunmaktadır. Yine bu mektuptan sadece Çar'ın değil Çariçe, bütün Çarlık ailesi ve bütün komutanların da Şamil'e büyük bir alaka göstermelerinin sağlanmasında Knez Baryatinskiy'in büyük bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.¹³ Ayrıca Knez'in yardımlarının bununla sınırlı kalmayıp, İmam Şamil ölünceye kadar ve hatta onun Medine'de vefatından sonra ailesi ile ilişkilerini koparmadığı ve yardım ettiği görülmektedir.¹⁴ Knez Baryatinskiy'in Şeyh Şamil'in maddi olarak refah içerisinde yaşaması için Çar'a ricada bulunduğu bilgisi de bazı kaynaklarda yer almıştır.¹⁵

Şeyh Şamil'in Ruslardan gördüğü bu saygının onun için büyük bir anlam ifade ettiği İmam'ın mektuplarına çok açık bir şekilde yansımıştır; Zira, *Şeyh Şamil'in 100 Mektubu* isimli eserde yayınlanmış olan 24 Kasım 1859 tarihli Muhammed Emin'e¹⁶ gönderdiği mektubunda, Şamil, Allah'ın takdiriyle düşmanların eline düştüğünü ancak Rusların düşmanlarını ve hasetçilerini güldürmediklerini bilakis son derece saygı ve ikramda bulduklarını ifade etmekte, Çar'ın kendisine yıllık 1000 tuman tahsis ettiğini ve refah içerisinde yaşadığını belirtmektedir.¹⁷ Şamil'in Muhammed Emin'e yazdığı bu mektuptan yaklaşık iki yıl sonra Baryatinskiy'e yazdığı mektuptan da bu husustaki düşüncelerinin değişmediği anlaşılmaktadır. Zira Şamil 10 (23)¹⁸ Eylül 1861 tarihli Baryatinskiy'e yazdığı mektubunda Çar'ın gösterdiği şefkat ve ilgiden memnun ve onun sürekli olarak gösterdiği teveccüh ve cömertliğe müteşekkir olarak Kaluga'ya sağ salim döndüklerini ifade etmekte ve Çar'dan hususi bir saygı görmeleri ve onun elinden hediye alması nedeniyle Muhammed Emin'e gönderdiği mektupla örtüşen ifadelerle

¹³ Bkz.: **1. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kaluga'dan yazdığı 11 (24) Eylül 1859 tarihli mektubu).

¹⁴ Bkz.: **7,8,9. Mektuplar**

¹⁵ “Барьятинский, князь Александр Иванович [Baryatinskiy, Kn. Aleksandr İvanoviç]”, s. 539.

¹⁶ Şeyh Şamil'in naibi. (Budak, “agm.”, s.69.)

¹⁷ Efe, **age.**, s. 291.

¹⁸ Rusların kullandıkları eski takvim ile Miladi takvim arasında 13 günlük fark bulunmaktadır. Çalışmamızda parantez içerisinde verilen tarihler Miladi takvime göredir.

“düşmanlarımı üzdü dostlarımla kalpleri ise mutlulukla doldu” şeklinde duygularını ifade etmektedir.¹⁹

Mektuplarda Şamil'in Knez Baryatinskiy'e duyduğu şükran duygusu kendisini fazlasıyla gösterdiği gibi Knez'in rahatsızlanmasından dolayı duyduğu üzüntü çok açık bir şekilde yazışmalara yansımıştır. Ve hatta burada yayınlamaya gerek görmediğimiz 2 mektubu sadece Knez'in sağlık durumunu öğrenmek için yazılmış olan mektuplardır. İmam Şamil'in 24 Ağustos 1860 tarihli mektubundaki “Sizin, şifa bulmak için Almanya'ya gitmenizi gerektirecek kadar çok hasta olduğunuzu duyduğumuzda, öz kardeşim veya en sevgili oğlum hastalanmış gibi çok üzüntü duyduk.” sözleri bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁰

Knez Baryatinskiy'in tedavi için Almanya'da bulunduğu sırada yazılmış olan bu mektupta, ayrıca ilgi çekici olan bir diğer husus da Şamil'in, Knez'e Moskova'da verdiği bir sözü hatırlatmasıdır. Kanımızca Şeyh Şamil, burada Hac'a gitmek isteğini dile getirmektedir. Yine bu mektuptan çok iyi bilindiği gibi Çar'ın İmam'ın oğlu Muhammed Şefi'yi kendi muhafız müfrezesinde askerliğe kabul ettiğini ve hatta subay unvanı vermesini onu mutlu ettiğini anlıyoruz.²¹ Şamil'in oğlu Muhammed Şefi daha sonra Rus ordusunda tuğgeneralliğe kadar yükselecek ve bir müddet Moskova'da daha sonra da Kazan'da yaşayacaktır.²²

¹⁹ Bkz.: **3. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kaluga'dan yazdığı 10 (23) Eylül 1861 tarihli mektubu)

²⁰ Bkz.: **2. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kaluga'dan yazdığı 24 (4-5 Eylül) Ağustos 1860 tarihli mektubu); Nitekim yukarıda belirttiğimiz gibi Knez Baryatinskiy, oldukça ciddi bir rahatsızlık geçirmekte ve bu rahatsızlığı ilaçlarını artık kontrolsüz kullanmasına neden olmaktadır. Hatta el ve ayak kemikleri, midesi dayanılmaz bir şekilde ağrıyaya ve baygınlıklar geçirmeye başlamasıyla 1857-1859 tarihleri arasında Kafkasya'ya ilişkin raporunu hazırladıktan sonra 1860 yılının Nisan ayında yurtdışına gitmek üzere Kafkasya'dan ayrılmak zorunda kalmıştı. (Bkz.: “Барьятинский, князь Александр Иванович [Baryatinskiy, Kn. Aleksandr İvanoviç]”...., s.540.)

²¹ Bkz.: **2. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kaluga'dan yazdığı 24(4-5 Eylül) Ağustos 1860 tarihli mektubu).

²² Mustafa Budak, “Şeyh Şamil”, **DİA**, c. XXXIX, 2010, s. 67-70; Muhammed Şefi, Şamil'in üçüncü oğludur. 1839 tarihinde çocukluk ve gençliğini yaşadığı Çeçenistan'da dünyaya geldi. Andalal'ın bazı kasabalarının naibi idi. Çok genç yaşlarda Ruslarla yapılan savaşlarda görev aldı. Ruslar tarafından esir alındıktan sonra ailesi ile birlikte Temirhan Şura'da, daha sonra ise Kaluga'da yaşamını sürdürdü. Rus ordusunda subay olarak görev aldıktan sonra Petersburg'a geldi. Babasının Mekke'ye gitmesinden sonra (1869) Muhammed Şefi, Rus ordusunda kariyerini sürdürdü ve birçok

Şeyh Şamil bir müddet sonra kendi arzusuyla ailesinin Kaluga'nın iklimine uyum sağlayamaması nedeniyle Kiev'de yaşamaya başladı.²³ Şamil'in 2 (15) Ocak 1869 tarihli Kiev'den yazdığı mektuptan, Kiev'i çok beğendiği anlaşılmaktadır: Öyle ki Şamil hem iklimi hem de dağları nedeniyle Kiev'i kendi doğduğu vatanına benzetmektedir. Şamil, söz konusu mektupta yine çok arzu ettiği kutsal yerlere gitme arzusunun gerçekleşmesi için dua ettiğini ve bu hususta izin almak için bir mektubu Aralık ayının 19 (31)'unda Knez Mihail Nikolayeviç adına gönderdiğini ve mektubu götüren Abdurrahim'in Knez Baryatinskiy'e de mektubun içeriğini iletmek üzere uğrayacağını bildirmektedir.²⁴

Şeyh Şamil Hacc'a gitmek üzere izin için yazdığı mektuptan 2,5 ay sonra Rus Harbiye Nazırından 1(14) Mart'ta aldığı bir mektupla Çar'ın Şamil'in oğulları Gazi Muhammed ve Muhammed Şefi'yi Rusya'da bırakarak, ailesi ile birlikte Mekke'ye gitmesine izin verdiğini öğrendi. Şamil bu haberi aldıktan sonra çok sevinmiş ve bu sevincini Knez Baryatinskiy ile paylaşmak için mektubu aldıktan dört gün sonra, ona bir mektup yazarak göstermiştir. Bu mektubunda Şamil, İmparator'a şahsen şükranlarını sunmak için Petersburg'a gitmek ve bizzat bu kararda onun büyük katkısı olması nedeniyle Knezi de ziyaret etmek istediğini bildirmiştir.²⁵

Böylece Şeyh Şamil'in o çok arzu ettiği kutsal yerleri ziyaret etme yani Hac ibadetini yerine getirme isteği kabul görmüş oldu. Şamil, kendisine oğullarını Rusya'da bırakarak Hac'a gitme müsaadesi verilince, 31 Mayıs 1869 tarihinde önce İstanbul'a geldi. İstanbul'da sadrazam, şeyhülislam ve dâhiliye nazırı ile görüştüğü gibi Sultan Abdülaziz kendisini Dolmabahçe Sarayı'nda kabul etti. Şamil İstanbul'da yedi ay kadar Koska'da kendisine tahsis edilen bir köşkte yaşadıkten sonra 15 Ocak 1870 tarihinde Sultan Abdülaziz'e veda ziyaretinde bulunarak İstanbul'dan Hac'a gitmek üzere ayrıldı.²⁶

kez nişan ile ödüllendirildi. Muhammed son yıllarını Kazan'da geçirdi ve 1906 yılında vefat etti. (Аль- Газимуки, **a.g.e.**, s. 156.).

²³ “Шамиль [Shamil]”..., s. 512.

²⁴ Bkz.: **4. Mektup** (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kiev'den yazdığı 2 (15) Ocak 1869 tarihli mektubu).

²⁵ Bkz.: **5. Mektup**, (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Kiev'den yazdığı 4 (17) Mart 1869 tarihli mektubu).

²⁶ Budak, “Şeyh Şamil”, **DİA**, c. XXXIX, 2010, s. 69.

Hac görevini ifa etmek üzere kutsal topraklara gelen Şamil burada da büyük bir ilgi ve saygıyla karşılandı. Çok arzu ettiği Hac görevini yerine getirdiyse de bir müddet sonra burada hastalandı. İşte İmamın elimizdeki Baryatinskiy'e son mektubu Medine'den yazılmış olan bir mektuptur ki İmam bu mektubunda “Kutsal Şehir Medine'ye geldiğim gündün beri üzücü sayısız hastalıktan dolayı artık yataktan kalkmıyorum. Öyle ki bu fani dünyadan sonsuz dünyaya göçeceğim düşüncesi sürekli olarak kafamda.” Diyerek artık öleceğini hissetmiş ve Baryatinskiy'den son olarak onun ölmesi durumunda ailesine yardım etmeye devam etmesini ve ayrı yerlerde olan aile fertlerini birleştirmesi için son bir ricada bulunmuştur. Oldukça duygusal bir dil ile yazılmış olan bu mektuptaki Şeyh Şamil'in “Öyle zannediyorum ki bu mektup, size samimi olarak candan bağlı ve dünyayı ve ahreti yaratanın iradesiyle yaşamın ölüme dönüşmesine susamış olan bu insanın nihai ayrılığının öncesinde bir veda mektubu olacaktır.” sözlerinden Baryatinskiy'e son mektubu olduğunu anlıyoruz. Ayrıca mektuptan Çar'ın İmam'ın oğlu Gazi Muhammed'e babasını ziyaret etmesi için izin verdiği de anlaşılmaktadır.²⁷ Gazi Muhammed, İmam'ın ikinci oğluydu. Babasının vefatından sonra Osmanlı ordusuna kabul edilecek ve mareşalliğe kadar yükselecektir. Osmanlı Ordusundaki bu hizmetinden sonra Medine'ye gelen Gazi Muhammed 1902 senesinde burada vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.²⁸

İmam Şamil yukarıda bahsettiğimiz son mektubundan yaklaşık bir ay kadar sonra vefat etti. Burada yayınladığımız mektupların ikisi Şamil'in vefatından sonra eşleri Şuanet ve Zahidet'in Baryatinskiy'e yazdıkları mektuplar son bir mektup da diğer aile fertlerinin kaleme aldıkları mektuptur. Bu mektupları değerlendirdiğimizde Knez Baryatinskiy'in Şeyh Şamil'in vefatından sonra da onun ailesi ile oldukça yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır.

Zira, Şamil'in vefatından sonra aile efratları kutsal topraklarda yaşamaya devam etmek durumunda kaldılar. Çünkü Şamil ve orada vefat eden kızı ailesinden kabirlerini hemen terk etmemelerini vasiyet etmişlerdi. Nitekim Baryatinskiy aileyi Rusya'ya geri

²⁷ Bkz.: **6. Mektup**, (İmam Şamil'in Knez Baryatinskiy'e Medine'den yazdığı 14(27) Ocak 1871 tarihli mektubu).

²⁸ Аль- Газимуки, **a.g.e.**, s. 160.

çağırması ancak İmam Şamil'in yukarıda belirttiğimiz vasiyeti nedeniyle İmam'ın eşi Şuanet geri gelemeyeceklerini Knez'e bildirmişti.²⁹

Şey Şamil'in eşleri Zahidet ve Şuanet'in Knez Baryatinskiy'e yazdıkları bir başka mektuptan kutsal topraklarda maddi sıkıntı çekmemek için Baryatinskiy'den yardım istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca hala kabirleri terk edememeleri nedeniyle burada kalmaya devam edecekleri gibi bu nedenle Gazi Muhammed'in ailesi ile bir araya gelmek isteyeceklerdir. Zira Şamil'in vefatından sonra ailede onun yerini dolduracak birine ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler.³⁰

Şamil'in aile fertlerinin yazdığı mektuptan, ailenin durumunun iyi olduğu ancak Hacı Zahidet'in de burada ölmesi nedeniyle üzüntülü oldukları anlaşılmakta ve Baryatinskiy'in onları Rusya'ya davetini yine ancak vefat edenlerin kabirlerini hemen terk etmemeleri vasiyeti nedeniyle kabul etmedikleri görülmektedir.³¹

Sonuç olarak elimizdeki mektupların, bizce literatüre hakkıyla yansımamış olan Baryatinskiy'in İmam Şamil'in hayatında oynadığı önemli rol ve dostluk ilişkisini yansıtması bakımından büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zira Şamil ile Knez Baryatinskiy arasında önemli bir dostluğun oluştuğu çok açık bir şekilde anlaşılıyor. Nitekim Şeyh Şamil'in teslim olmasından sonra Rusya'da gördüğü saygının ve rahat bir yaşantısının oluşmasında özellikle Baryatinskiy'in büyük bir rol oynadığı görülmüyor ki yukarıda belirttiğimiz gibi Şamil bizzat bu hususu kendisi dile getirmektedir. Baryatinskiy'in, İmam Şamil'e olan saygısı ve hatta sevgisi özellikle onun vefatından sonra ailesine gösterdiği ilginin devam etmesiyle de kendini göstermektedir. Diğer taraftan söz konusu mektuplar, İmamın teslim olmasından Kutsal topraklara gelinceye kadar olan dönemdeki yaşanan gelişmeler hakkında bilgiler sunması açısından da önem arz etmektedir.

²⁹ Bkz.: **7. Mektup**, (İmam Şamil'in Eşi Şuanet'in Baryatinskiy'e yazdığı 14 (27) Haziran 1871 tarihli mektubu).

³⁰ Bkz.: **8. Mektup**, (İmam Şamil'in Eşleri Zahidet ve Şuanet'in Baryatinskiy'e yazdığı 1871 tarihli mektubu).

³¹ Bkz.: **9. Mektup**, (İmam Şamil'in aile fertlerinin Baryatinskiy'e Mekke'den yazdığı 15 (28) Haziran 1871 tarihli mektubu).

Mektupların Türkçe Tercümeleri

1. Mektup

11 (24) Eylül 1859/Kaluga

Knez Vali!

Oğlum ailemiz için Kafkasya'ya gidiyor. Bu durumu, bana göstermiş olduğun alaka ve güler yüz için sana teşekkürlerimi ve şükranlarımı ifade etmek için fırsat olarak değerlendiriyorum. Çar'ın beni bu şekilde teveccühle karşılaşmasının sadece senin sayende olduğunu anlıyor ve hissediyorum. O bana Rusya'ya teslim olduğum için pişman olmayacağımı söyleyerek beni tamamen rahatlattı.

Çarıç, bütün çarlık ailesi ve bütün komutanlar da bana büyük bir alaka gösterdiler ki bütün bunlarda ötürü de sana borçluyum. Çar, yaşayacağım yer olarak Kaluga'yı belirledi ve bu şehirde bana rahat ve mükemmel bir ev hazırlandı. Petersburg'da gördüğüm kardeşlerin bana büyük teveccüh gösterdiler. Onlarla tiyatrodaki locada birlikteydik ve bana dürbün hediye ettiler.

Oğlum Gazi Muhammed, Çar'ın müsaadesiyle Kaluga'ya ailemizi getirmek için Şura'ya gidiyor. Senden, bizim gönderilmemiz sırasındaki yapılan yardımların onların Kafkasya'dan gönderildiklerinde de yapılması için emir vermeni rica ediyorum.

Bana senin hasta olduğun yönünde söylentiler ulaştı, bu beni oldukça üzdü. Bütün kalbimle Tanrı'dan sağlığını geri vermesini diliyorum.

Ben ve bütün ailem, senin göstermiş olduğun teveccühü hiçbir zaman unutmayacaktır, Sana bizden biri başvurması gerektiğinde sen de bizi unutma.

Ben yüce Allah'ın aciz kulu Şamil.

2. Mektup

24 (4-5 Eylül) Ağustos 1860/Kaluga

Büyük General Mareşal Kafkas'ya yöneticisi Knez Baryatinskiy'e;

Yüce Allah ona güç ve sağlık versin!

Sizin, şifa bulmak için Almanya'ya gitmenizi gerektirecek kadar çok hasta olduğunuzu duyduğumuzda, öz kardeşim veya en sevgili oğlum hastalanmış gibi çok üzüntü duyduk.

Biz önce de Yüce Allah'a sağlığınıza kavuştursun diye dua ettik, şimdi ise Allah'a her zamandakinden daha fazla dua ediyoruz ki O, en yakın zamanda ve selametle vatanınıza dönmeniz için hastalığınızı iyileştirsün ve sağlığınıza yeniden kavuştursun.

Allah'tan bir de hafızanızdan benimle ilgili hatıraları silmemesi ve bana geçen yıl Moskova'da verdiğiniz sözü tutmanız için size yardım etmesini diliyor ve özellikle hiç değilse çok kısa bir süre için sizi görebilmeyi Allah'tan diliyorum. Zira sizinle yarım saat kadar konuşmam gerekli.

Büyük Devletli İmparator'un oğlumuz Muhammed Şefi'yi kendi muhafız müfrezesinde askerliğe kabul ettiğini ve hatta subay unvanı verme teveccühünde bulunduğunu duyduğumuzda söylenemeyecek kadar mutlu olduk. Zira Çar, bize saygı gösterdi ve diğer insanlardan ayrı bir yere koydu.

Bunun için size en samimi teşekkürlerimi sunuyorum, zira buna siz neden oldunuz ve bu işin sonlanmasına siz yardım ettiniz. Şunu biliyoruz ki siz Çar'ın saygısını kazanmış birisiniz o sizin sözlerinizi kabul ediyor ve davranışlarınızı tasdik ediyor.

Allah sağlığımızı geri getirsin! Bu bizim sizin için sürekli yaptığımız duamızdır.

Allah'ın tevekkel kulu Şamil.

3. Mektup³²

10 (23) Eylül 1861/Kaluga

Büyük ve şanlı General Feldmareşal Kafkasya yöneticisi Knez Baryatinskiy'e;

Onun şanı ve büyüklüğü artsın!

Çar'ın gösterdiği şefkat ve ilgiden memnun ve onun sürekli olarak gösterdiği teveccüh ve cömertliğe müteşekkir olarak Kaluga'ya sağ salim ulaştık. Bütün hayırların ona verilmesi için dua ediyoruz. Hayır yapan kişiye şükranlar sunmak bir görevdir.

³² Arapça'dan çevirisini albay Boguslavskiy yapmıştır.

Ancak, Çar'dan hususi bir saygı gördük, onun elinden hediye almamız düşmanlarımı üzdü dostlarımın kalpleri ise mutlulukla doldu.

Petersburg'dan dönmenizden sonra sağlığınızın durumunu sürekli olarak öğrenmek istiyorum; hasta olan ayağınız ne durumda? Gemiyle yolculuğunuz nasıldı ve o topraklardaki iklimi nasıl buldunuz? Doktorlar iyi tedavi ediyorlar mı ve sizin hastalığınıza nasıl bakıyorlar? Siz biliyorsunuz ki, sizin için her şeyin iyisini diliyor ve bir an evvel sağlığınıza kavuşmanız için Allah'a dua ediyorum.

Sizden sağlığınızın durumu hakkında bilgi almak isteğim bu mektubu size yazmamın nedenidir.

Allah'ın tevekkel kulu Şamil.

4. Mektup³³

2 (15) Ocak1869/Kiev

İlk önce ailenize ve size Allah'tan sağlık ve ruhunuza sükûnet dilememe müsaade ediniz; ikinci olarak majesteleri, malikânenizde bana göstermiş olduğunuz iyilik ve alaka için içtenlikle teşekkür etmeyi kutsal bir görev olarak görüyorum. Evinizde geçirdiğim günleri sevinçle hatırlıyorum ve hayatta olduğum sürece o günleri unutmayacağım. Majesteleri Allah sizi mükâfatlandırsın ve bütün istek ve niyetleriniz gerçekleşsin.

Malikânenizden ayrıldıktan sonra sağ salim Kiev'e geldim ve ailemle birlikte idarenin benim için hazırladığı eve yerleştim. İyi iklimi ve doğduğum ve büyüdüğüm vatanımı hatırlatan güzel dağlık yerleşimi bakımından Kiev'i Rusya İmparatorluğu'nda görme imkânım olan şehirler içerisindeki en iyilerinden biri olarak buldum. Allah'a buranın aileme derman olması ve siz majestelerinin de bildiği ruhani isteğimin gerçekleşmesi için dua ediyorum.

Kutsal yerlere gitmem hakkındaki mektubu yazdım ve geçen Aralık ayının 19'unda Knez Mihail Nikolayeviç adına gönderdim. Mektubun içeriğini mektubu sunan oğlumuz Abdurrahim siz majestelerine iletacaktır.

³³ Rusça'ya çevirisini Don Birliği yüzbaşısı Onufriyev yapmıştır.

Majesteleri saygıdeğer eşinize en içten selamlarımı mutlaka iletiniz ve aileme gösterdiği teveccüh ve alaka için teşekkürlerimi sunmanızı rica ederim.

Allah'a mutlu günlerinizi saklaması için dua ederken, siz majestelerine olan derin saygı ve sadakatim bakidir.

İhtiyar Şamil.

5. Mektup³⁴

4 (17) Mart 1869/Kiev

İmparator, oğullarım Gazi Muhammed ve Muhammed Şefi'yi Rusya'da bırakarak benim isteğim doğrultusunda ailem ile birlikte Mekke'ye gitmeme lütfederek izin verdiler. Harbiye Nazırından 1 Mart'ta aldığım bir mektupla öğrendiğim İmparatorun bu teveccühünü ve benim için bu büyük mutluluğu size bildirmek için acele ediyorum.

İmparator'a şahsen şükranlarımı sunmak için Petersburg'a gitmek istiyorum ve izin aldığım vakit benim bu dileğimin yerine gelmesinde sizin öneri ve katılımınızdan dolayı samimi teşekkürlerimi sunmak için siz majestelerini ziyaret etmeyi borç biliyorum.

Majesteleri, benden ve ailemden Prensesimiz Yelizavet Dmitriyevna'ya derin saygılarımızı iletmenizi rica ediyorum.

Allah'a günlerinizi mutlu kılması için dua ederken, size olan derin saygı ve sadakatim bakidir.

İhtiyar Şamil.

6. Mektup

14 (27) Ocak 1871/Medine

İyiliklerin kaynağı, bütün hayırlı umutların gerçekleştiricisi, büyük General Feldmareşal Knez Baryatinskiy'e. Onun merhametinin gölgesi Doğu ile Batı arasında azalmasın... Âmin!

Siz Majestelerinden arzum şudur ki;

³⁴ Rusça'ya çevirisini Don Birliği yüzbaşısı Onufriyev yapmıştır.

Kutsal Şehir Medine'ye geldiğim günden beri üzücü sayısız hastalıktan dolayı artık yataktan kalkmıyorum. Öyle ki bu fani dünyadan sonsuz dünyaya göçeceğim düşüncesi sürekli olarak kafamda. Eğer bu gerçekleşirse, benim ölümünden sonra o merhametli bakışlarınızı benim eşlerim ve çocuklarımın üzerinden benden esirgemediğiniz gibi –ki ben bunu hiçbir zaman unutmayacağım– onlara da esirgememenizi rica ediyorum.

Duydum ki Yüce İmparator, oğlum Gazi Muhammed'e beni ziyaret etmesi için izin vermiş. Bunun için ona şükranlarımı sunuyorum. Eşlerime ve çocuklarıma sizin teveccühlerinizi unutmamalarını ve bu dünyada yaşadıkları sürece size minnettar olmalarını vasiyet ettim.

Sizden bana sınırsız ihsanlarda bulunmuş olan Yüce İmparator'dan benim ölmem durumunda, çölde çobansız koyun gibi kalmamaları için eşlerimi ve çocuklarımı birleştirmesi için girişimde bulunmanızı rica ediyorum. Çar'a, göstermiş olduğu teveccühleri ve daimi ilgilerinden dolayı şükranlarımı sunarım.

Öyle zannediyorum ki bu mektup, size samimi olarak candan bağlı ve dünyayı ve ahreti yaratanın iradesiyle yaşamın ölüme dönüşmesine susamış olan bu insanın nihai ayrılığının öncesinde bir veda mektubu olacaktır.

Azad edilmiş aciz Şamil

7. Mektup

14 (27) Haziran 1871

Kederli Şuanet'ten: Majesteleri, şanlı Feldmareşal Knez Baryatinskiy'e.

Onu saran şan ve saygı devam etsin.

Sana ve eşine selamlar!

Mektubun kalbimi rahatlattı ve senin şahsına kalbimi şükranlarla doldurdu.

Merhum eşim ve merhume kızım kabirlerini hemen terk etmememi vasiyet ettiler.

Her halükarda şanlı Feldmareşal, beni unutma ve hayırlı hizmetlerinizde bana yer ayırın.

Sevgili oğlum Gazi Muhammed'i size emanet ediyorum. Derin bir kederle senden bunu rica ediyorum.

Seni yeniden selamlıyorum!

Kederli Şuanet.

8. Mektup

1871 yılı

Majesteleri Feldmareşal Knez Baryatinskiy'e;

Onun merhameti yayılması son bulmasın ve mutluluk bulutları onun üzerine bereketli yağmurlar yağdırsın! Âmin!

Biz, Merhum Şamil'in eşleri ve ailesi Hicaz'da onun vefatından sonra çölde çobansız kalan koyunlar gibi şaşkın haldeyiz. Yaşam için gerekli maddiyatı elde etmek için hem hane hem dış işlerimizi ne şekilde düzenleyeceğiz?

Bu durum size bu mektubu yazmamıza neden teşkil etti. Sizden ısrarla rica ediyoruz ki merhum şeyh hayatta iken hayırsever yüce Çar'ın bağlattığı maaşı kesmesinler.

Oğlumuz Gazi Muhammed'in en ihtiyaç duyduğumuz zamanda gelmesi hususunda samimiyetle size şükranlarımızı sunuyoruz. Şimdi ise sizden, Çar'dan bizi Gazi Muhammed'in ailesi ile bir araya getirerek büyük bir hayır işlemesi için harekete geçmenizi rica ediyoruz. Nitekim o mümin atasının defnedildiği bu ülkede bizim için onun yerini alacaktır. Zira onun kutsal mezarını terk etmememiz gerekmektedir.

Hatırası daima kalbimizde olan saygıdeğer eşinize samimi selamlarımızı iletmenizi rica ediyoruz.

Şeyh Şamil'in eşleri: Zahidet ve Şuanet

9. Mektup

15 (28) Haziran 1871/Mekke

Merhum Şamil'in aile fertlerinden;

Gökyüzü de ona hayırlar sunsun.

Onu saran şan ve saygı daim olsun. Âmin!

Bizlerin sağlığı ve huzuru yerindedir ancak annemiz Hacı Zahidet'i kaybetmemiz nedeniyle üzüntülüüz. Onu kaybetmemiz üzüntümüzü daha da artırdı. Bu arada senin kalbimizi şükran ve mutluluk duyguları ile dolduran mektubunu alma şerefine ulaştık. Sen bizi yüksek şahsiyetin ile bizi davet ediyorsun ve bu davet bizim arzumuzla da uyuşmaktadır. Ancak vefat eden ebeveynlerimiz onların kabirlerini hemen terk etmememizi vasiyet ettiler. Bu nedenden ötürüdür ki buradan ayrılamamaktayız.

Siz Majestelerine kendimizi emanet etmeye ihtiyaç duymamaktayız. İmparatora bizimle ilgili iyi şeyler söyleyin. Sen isteğimizi her zaman olduğu gibi yerine getirirsin ve senin bize yapacağın bu son iyilik ilk yaptığın ile aynı değerinde olacaktır.

Tekrar selamlar olsun sana!

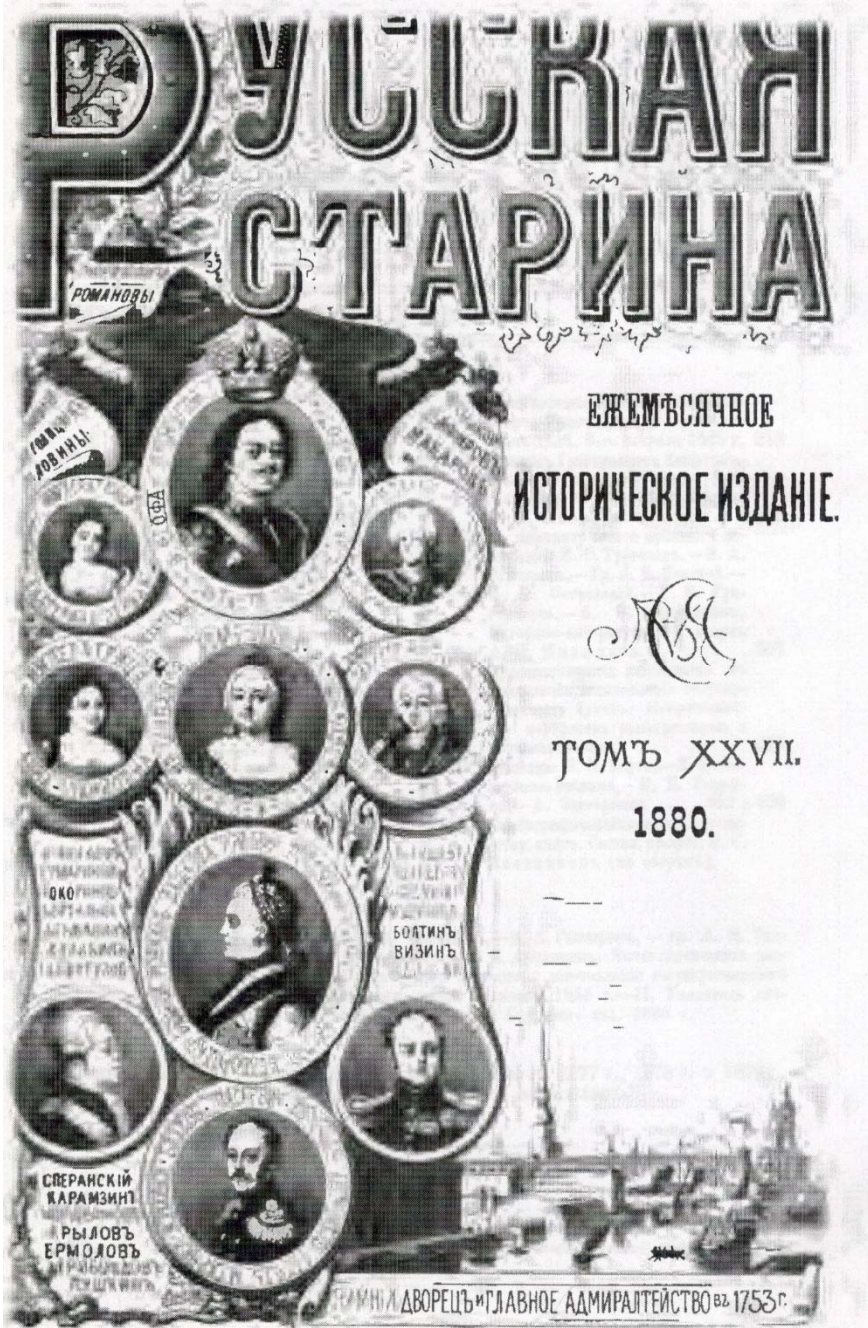
Aciz kederli Necabet

Aciz kederli Bahisid

Aciz kederli Küçük Muhammed

Aciz kederli Muhammed Emin'in oğlu Davud

Mektupların Rusça Tercümeleri

1. ve 2. Mektuplar

11-го сентября 1859 года.—Г. Калуга.

Князь Намѣстникъ! Сынъ мой ѣдетъ на Кавказъ за нашимъ семействомъ. Я пользуюсь этимъ случаемъ, чтобы выразить тебѣ всю мою благодарность и признательность за твое ко мнѣ вниманіе и ласку. Я понимаю и чувствую, что только благодаря тебѣ я былъ принятъ такъ милостиво Государемъ. Онъ совершенно успокоилъ меня, сказавъ, что я не буду расказываться въ томъ, что покорился Россіи.

Государыня, все Царское семейство и всѣ главные начальники тоже оказали мнѣ большое вниманіе и всѣмъ этимъ я обязанъ тебѣ. Государь назначилъ мнѣ мѣстомъ жительства Калугу и въ этомъ городѣ мнѣ приготовили удобное и прекрасное помѣщеніе. Братья твои, которыхъ я видѣлъ въ Петербургѣ, очень были со мной ласковы; я былъ у нихъ въ ложѣ въ театрѣ и получилъ въ подарокъ бинокль.

Сынъ мой Гази-Мухаммедъ, съ дозволенія Государя, ѣдетъ въ Шуру, чтобы привезти въ Калугу наше семейство; прошу тебя приказать при отправленіи ихъ съ Кавказа оказать имъ такое же содѣяствіе, какъ было при нашемъ отправленіи.

До меня дошли слухи, что ты боленъ, это меня очень огорчило; отъ души прошу Бога, чтобы онъ возвратилъ тебѣ здоровье.

Я и все мое семейство никогда не забудемъ твоихъ милостей, не забудь и ты насъ, если необходимость заставитъ кого нибудь изъ насъ обратиться къ тебѣ.

Я бѣдный рабъ Всевышняго Бога Шамиль.

24-го августа 1860 года.—Г. Калуга.

Великому генералъ-фельдмаршалу, правителю Кавказскихъ областей, князю Барятинскому, да дастъ ему Всевышній Богъ силы и здоровье!

Когда мы услышали, что вы такъ сильно больны, что болѣзнь ваша принуждаетъ васъ, для излеченія ея, отправиться въ нѣмецкія государства, то намъ стало такъ грустно и тяжело, какъ если бы былъ боленъ родной братъ или любимый сынъ.

Мы и прежде молили Всевышняго, чтобы онъ продлилъ навсегда здоровье ваше, а теперь молимъ Бога болѣе, чѣмъ когда либо, чтобы онъ излечилъ болѣзнь вашу и возвратилъ васъ снова къ здоровью, такъ чтобы вы скорѣе и совершенно благополучно возвратились въ отечество.

2. ve 3. Mektuplar

Еще прошу у Бога, чтобы онъ не изгладилъ изъ вашего ума и памяти воспоминанія обо мнѣ и чтобы Онъ помогъ вамъ сдержать обѣщаніе, данное вами мнѣ въ благословенной Москвѣ, въ прошломъ году, а именно чтобы я могъ видѣться съ вами хоть самое короткое время, ибо мнѣ нужно переговорить съ вами съ полчаса.

Когда до насъ дошла вѣсть, что великій Государь Императоръ повелѣлъ принять сына нашего Мухаммеда-Шефи въ военную службу въ Собственный Его Величества конвой и даже оказалъ ему милость пожалованіемъ офицерскаго чина, мы несказанно обрадовались этому, потому что Государь почтилъ насъ и отличилъ между другими людьми.

Приношу вамъ за это искреннюю и великую благодарность, ибо вы были причиною этого и помогли окончанію этого дѣла, и это мы знаемъ навѣрное, потому что вы въ почетъ и уваженіи у Государя, онъ принимаетъ слова ваши и утверждаетъ дѣйствія ваши.

Да возвратитъ вамъ Богъ здоровье, это всегдашняя молитва наша о васъ.

Смиранный рабъ Божій Шамилъ.

10-го сентября 1861 года.—Г. Калуга.

Великому и славному генералъ-фельдмаршалу, правителю Кавказскихъ областей, князю Барятинскому, да возрастетъ его слава и величіе!

Мы возвратились благополучно въ Калугу, довольные лаской и вниманіемъ Государя, благодарные за его постоянныя къ намъ милости и щедроты, и молимся о дарованіи ему всѣхъ благъ. Приносить благодарность благодѣтелю есть обязанность, но мы имѣли особый почетъ отъ Государя, получивъ подарокъ прямо изъ его славной руки, такъ что отъ этой милости разрубилась выи враговъ моихъ и возрадовались сердца друзей моихъ.

Я постоянно желаю знать о состояніи вашего здоровья послѣ возвращенія вашего изъ Петербурга; въ какомъ положеніи ваша больная нога? Какъ вы проѣхали на пароходѣ и какъ нашли климатъ тѣхъ земель? Хорошо ли тамъ лѣчатъ доктора и какъ смотреть на болѣзнь вашу? Вамъ извѣстно, что я постоянно желаю вамъ всего хорошаго и молю Бога о скоромъ вашемъ выздоровленіи.

Желаніе имѣть извѣстія отъ васъ о состояніи вашего здоровья и было причиною, что я послалъ къ вамъ это письмо.

Смиранный рабъ Всевышняго Шамилъ.

Примѣчаніе. Переводилъ съ арабскаго полковникъ Богуславскій.

4. Mektup

2-го января 1869 года.— Г. Кіевъ.

Позвольте, во первыхъ, пожелать вамъ и вашему семейству отъ Бога полнаго здоровья и душевнаго спокойствія; во вторыхъ, считая священною обязанностию отъ души поблагодарить ваше сіятельство за вашу доброту и вниманіе, которое вы оказывали мнѣ въ имѣніи вашемъ. Съ восторгомъ вспоминаю тѣ дни, которые я провелъ въ вашемъ домѣ, и пока я живъ не забуду ихъ. Да вознаградитъ васъ Богъ, ваше сіятельство, и да исполнятся всѣ ваши желанія и намѣренія.

По выѣздѣ изъ вашего имѣнія, я благополучно прибылъ въ г. Кіевъ и расположился съ семействомъ въ домѣ, приготовленномъ для меня отъ правительства. Г. Кіевъ я нашелъ однимъ изъ лучшихъ городовъ, которые мнѣ приходилось видѣть въ Россійской имперіи, какъ по хорошему климату, такъ и по красивому гористому мѣстоположенію, которое напоминаетъ мнѣ родину, гдѣ я родился и выросъ. Молю Бога, чтобы оно послужило лекарствомъ для моего семейства и было бы исполненіемъ моего душевнаго желанія, извѣстнаго вашему сіятельству.

Письмо о разрѣшеніи отправиться мнѣ ко святымъ мѣстамъ написано мною и отправлено 19-го минувшаго декабря на имя Его Императорскаго Высочества Великаго Князя Михаила Николаевича, содержаніе котораго передать вашему сіятельству податель его сынъ напѣ Абдуррахимъ.

Прошу ваше сіятельство засвидѣтельствовать мой искренній ривѣтъ глубоко уважаемой супругѣ вашей и поблагодарить ее за вниманіе и расположеніе къ моему семейству.

Молю Бога о сохраненіи счастливыхъ дней вашихъ, остаюсь съ чувствомъ глубокаго уваженія и преданности къ вашему сіятельству, рыхлый старецъ Шамилъ.

Примѣчаніе. Переводилъ Войска Донскаго сотникъ Онуфріевъ.

5. ve 6. Mektuplar

4-го марта 1869 года.—Г. Киевъ.

Государь Императоръ всемилостивѣйше соизволилъ разрѣшить мнѣ согласно моей просьбѣ, отправиться съ семействомъ въ Мекку, оставивъ въ Россіи сыновей моихъ Гази-Мухаммеда и Магому-Шефи. О такой монаршей милости и великой для меня радости, почтенной писемкомъ отъ военнаго министра 1-го сего марта, слышу сообщить вашему сіятельству.

Я прошусь въ С.-Петербургъ, чтобы лично выразить мою глубокую признательность Государю Императору, и когда получу разрѣшеніе, то непремѣннымъ долгомъ сочту посѣтить ваше сіятельство и принести вамъ свою искреннюю благодарность за вашу совѣтъ и участіе, которое вы принимали въ моей просьбѣ.

Прошу ваше сіятельство засвидѣтельствовать отъ меня и отъ моего семейства наше глубокое почтеніе многоуважаемой супругѣ вашей княгинѣ Елисаветѣ Дмитріевнѣ.

Моля Бога о сохраненіи счастливыхъ дней вашихъ въ радости, остаюсь съ чувствомъ глубочайшаго почтенія и преданности, драгій старецъ Шамиль.

Примѣчаніе. Переводчикъ: Войска Донскаго отникъ Онуфріевъ.

14-го января 1871 года.—Священный городъ Медина.

Источнику благодѣяній, осуществителю всѣхъ благихъ надеждъ, великому генералъ-фельдмаршалу князю Барятинскому. Да не уменьшится тѣнь милосердія его между востокомъ и западомъ.... Аминь!

Вотъ въ чемъ заключается просьба моя къ вашему сіятельству. Со дня прибытія моего въ благословенный городъ Медину, я не вставъ болѣе съ постели, удрученный безчисленными недугами, такъ что мысль моя обращена постоянно къ переходу изъ этого брэннаго міра въ міръ вѣчный. Если это свершится, то прошу вашей милости и великодушія не отвратить, послѣ смерти моей, милосердныхъ взоровъ вашихъ отъ моихъ женъ и дѣтей, подобно тому какъ вы уже благодѣтельствовали меня, чего я не забуду.

Я слышалъ, что великій Государь Императоръ милостиво разрѣшилъ сыну моему Гази-Мухаммеду посѣтить меня, за что я благодарю его глубочайшею благодарностью. Я завѣщалъ женамъ моимъ и сыновьямъ не забывать вашихъ милостей и оставаться вамъ признательными, пока будутъ жить на землѣ.

Прошу у васъ, какъ великой милости, исходатайствовать у мѣ

6., 7. ve 8. Mektuplar

ликаго Государя Императора, не переставшаго оснать мои благо-
дѣніями, чтобы, въ случаѣ смерти моей, онъ соединилъ вѣстѣ
женѣ и дѣтей моихъ, для того, чтобы они не остались какъ овцы
въ пустынь безъ пастыря. Благодарю Государя за всё его явные
милости и постоянное вниманіе.

Полагаю, что это письмо есть прощальное и послѣднее передъ
ожидательною разлукой съ вами искренно преданнаго вамъ чело-
вѣка, жаждущаго переимѣнить жизнь на смерть, по волѣ Того, кто
сотворилъ и ту и другую.—Вольной и слабый Шамилъ.

Пр и я в ѣ ч а н і е. Шамилъ скончался въ томъ же году и преданъ землѣ въ
Медниѣ, близъ мечети и въ нѣсколькихъ шагахъ отъ жогала Фатами,
дочери Мухаммеда.
Ад. П. Берне.

14-го іюня 1871 года.

Отъ скорбящей Шуанетъ: Его сіятельству, знаменитому фельд-
маршалу князю Барятинскому. Да продлится почеть и уваженіе,
его окружающіе.

Привѣтъ тебѣ и твоей супругѣ!

Письмо твое облегчило сердце мое и преисполнило его благодар-
ностью къ твоей особѣ.

Мужъ мой покойный и покойная дочь завѣщали мнѣ не покидать
такъ скоро ихъ могилъ.

Во всякомъ случаѣ, знаменитый фельдмаршалъ, не забывая меня
и удѣли мнѣ мѣсто въ твоихъ благодѣніяхъ.

Поручаю тебѣ любезнаго сына моего Гази-Мухаммеда. Просьбу
эту я обращаю къ тебѣ изъ глубины моей скорби.

Привѣтствую тебя еще разъ!

Скорбная изгнанница Шуанетъ.

1871 года.

Его сіятельству генераль-фельдмаршалу князю Барятинскому;
да не перестанетъ распространяться милосердіе его и облако счастья
его проливать обильный дождь!—Аминь!

Мы, жены и семья покойнаго шейха Шамиля, остались въ Хад-
жавѣ, послѣ смерти его, какъ овцы въ пустынь безъ пастыря, въ
недоумѣніи—какимъ образомъ устроить дѣла наши, какъ домашнія,
такъ и ввѣшнія, чтобы имѣть необходимыя средства къ жизни.

Это побудило насъ писать къ вамъ настоящее письмо и ухва-
титься за полу вашего великодушія, убѣдительно прося васъ, чтобы
намъ не прекращали содержаніе, назначенное милосердіемъ вели-
каго Государя при жизни покойнаго шейха.

8. ve 9. Mektuplar

Искренно благодаримъ васъ и прославляемъ за прїѣздъ къ намъ сына нашего Гази-Мухаммеда, въ самое необходимое для насъ время. Теперь просимъ васъ исходатайствовать у Его Величества, чтобы онъ облагодѣтельствовалъ насъ высшимъ благодѣніемъ соединивъ съ нами семью Гази-Мухаммеда, который былъ бы для насъ вмѣсто покойнаго отца его въ той странѣ, гдѣ покороненъ праведный его родитель, отъ священной могилы котораго намъ нельзя удалиться.

Просимъ передать наше искреннее привѣтствіе вашей многоуважаемой супругѣ, которой память постоянно и неувгладимо сохраняется въ сердцахъ нашихъ.

Жены шейха Шамиля: Зайдеть и Шуанеть.

15-го іюня 1871 года.—Мекка.

Отъ членовъ семейства покойнаго шейха.

Небо да будетъ ему милосердно.

Тому, кто былъ вѣрнымъ другомъ и благосклоннымъ покровителемъ отца нашего, знаменитому фельдмаршалу князю Барятинскому.

Да продлятся почеть и уваженіе, его окружающіе! Аминь!

Мы пользуемся здоровьемъ и совершеннымъ спокойствіемъ, но огорчены потерей матери нашей Хадже-Зайдеть—потерей, которая усугубила печаль нашу. Между тѣмъ, мы имѣли честь получить твое письмо, наполнившее сердца наши чувствами благодарности и великой радости. Ты приглашаешь насъ къ высокой особѣ своей, что, конечно, соответствуетъ и нашимъ желаніямъ, но покойные родители наши завѣщали намъ не покидать такъ скоро ихъ могилъ, отъ которыхъ поэтому мы и не можемъ удалиться.

Нѣтъ надобности намъ поручать себя твоему сїятельству. Скажи Императору дружеское слово въ нашу пользу, ты тѣмъ исполнишь надежды, которыя мы всегда на тебя возлагали, и послѣднее дѣйствіе твоего покровительства, въ отношеніи насъ, будетъ такимъ образомъ достойно первыхъ твоихъ дѣйствій (на этомъ пути).

Еще разъ, привѣтъ тебѣ!

Вѣдная скорбящая Неджабетъ (М. П.).

» » Вахисидъ (М. П.).

Вѣднѣй скорбящій Мухаммедъ младшій.

» » Давудъ, сынъ Мухаммедъ-Эмина.

KAУNAKÇA

- АЛЬ- ГАЗИМУКИ, Абдурахман, **Краткое изложение Подробного Описания Дел Имама Шамиля [A Summary of the Detailed Description of Imam Shamil's Affairs]**, Перевод с арабского Н.А. Тагирова. Москва, 2002.
- “Барятинский, князь Александр Иванович [Baryatinskiy, Kn. Aleksandr İvanoviç]”, **Русский биографический Словарь**, Т. II, С-Петербург, 1900, с. 526-543.
- BUDAK, Mustafa, “Şeyh Şamil”, **DİA**, с. XXXIX, 2010, s. 67-70.
- EFE, Fikret, **Şeyh Şamil'in 100 Mektubu**, İstanbul 2002.
- ———, “Şey Şamil'in Mektuplarının İçerik Analizi”, **İslamî Araştırmalar Dergisi**, с. XVI/2, 2003, s. 263-280.
- ———, “İmam Şamil'in mektuplarının Kuzey Kafkasya Bağımsızlık Hareketini Aydınlatmadaki Yeri ve Önemi”, **Avrasya Dosyası, İstihbarat Özel**, с. VIII/2, Yaz 2002, s. 372-384.
- “Ольшевский Мелентий Яковлевич [Oļşevskiy Melentiy Yakovleviç]”, **Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А.Ефрона**, Т. XXI, С-Петербург, 1897, с. 924.
- ОЛЬШЕВСКИЙ, М.Я. “Князь Александр Иванович Барятинский [Kn. Aleksandr Ivanoviç Baryatinskiy]”, **Русская Старина**, Т. XXVII, С-Петербург, 1880, с. 801-812.
- “Шамиль [Shamil]”, **Русский Биографический Словарь**, Т. XXII, С-Петербург, 1905, с. 498-513.